

VisKringloop Wieringermeer

TEKST
Hilke Floris,
HOSPER NL

ILLUSTRATIES
Janny Bosman,
HOSPER NL en
Pé Okx

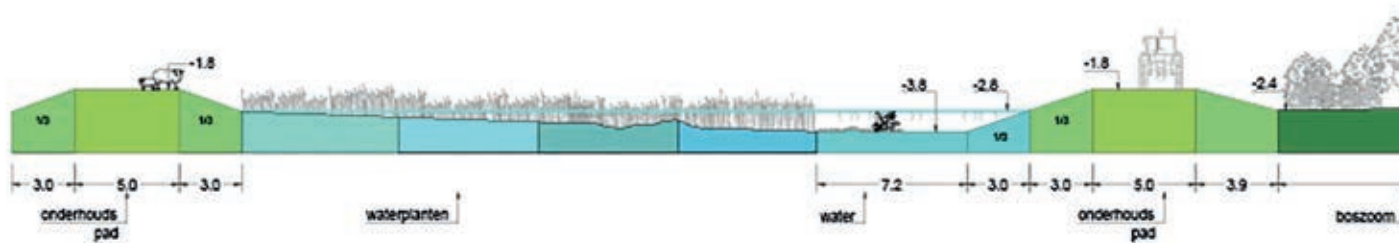
Landschapskunst als ambitie

Het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier is de motor achter een uniek project om een paai- en opgroeiplaats voor vissen als culturele ingreep in het landschap van de Wieringermeer zichtbaar te maken.

Het uitgangspunt van dit project is gebaseerd op het concept 'Kunst uit Natuur', dat is ontwikkeld door beeldend kunstenaar Pé Okx en ecooloog Cor ten Haaf. Het hoogheemraadschap heeft hiervoor door ontwerpbureau HOSPER een ontwerp laten maken dat in nauwe samenwerking met Pé Okx en Cor ten Haaf tot stand kwam. Het resultaat is dat in het ontwerp landschapsarchitectuur, ecologie en kunst volledig zijn

verweven. Dat zorgt voor een kansrijke habitat voor vissen en voor een eigentijds 'landmark', die past bij het in cultuur gebrachte karakter van de Wieringermeerpolder. Eind 2020 is het gehele project uitgevoerd en is met de aanleg van de vispassages en de VisKringloop een ecologische verbinding gecreëerd tussen het Amstelmeerkanaal en het watersysteem van de Wieringermeer met het Robbenoordbos.

Dwarsdoorsnede van de viskringloop.

Ruim 17 hectare paai- en opgroeigebied

Samen met NUON en Staatsbosbeheer richt het hoogheemraadschap aan de noordostrand van de Wieringermeer een gebied van ruim 17 hectare in als paai- en opgroeiplaats voor vissen. Het project is onderdeel van Ruim Baan voor Vissen: een samenwerking van de vier noordelijke waterschappen om een gezonde visstand in de binnenwateren te bevorderen en de soortenrijkdom van vissen in de Waddenzee te vergroten. Het project krijgt subsidie van het Waddenfonds, de provincie heeft Staatsbosbeheer subsidie gegeven voor de boszoom en NUON heeft een bijdrage geleverd voor het realiseren van watercompensatie.

De locatie voor de paai- en opgroeiplaats voor vissen is gelegen in een wigvormige ruimte tussen het voormalige eiland Wieringen en het Robbenoordbos. De plek wijkt duidelijk af van het grootschalige poldergrid. Daarom is deze locatie, in tegenstelling tot het agrarische productielandschap, bij uitstek geschikt voor water, natuur en recreatie.

Ontwerp

Het concept gaat uit van het met gebiedseigen middelen artistiek vormgeven van het landschap, waarbij tegelijk een goede uitgangssituatie wordt gecreëerd voor de ontwikkeling van hoge natuurwaarden.

De 'VisKringloop' refereert enerzijds aan de levenscyclus van de vissen die zich daar kunnen voortplanten en anderzijds naar de rimpelingen die ontstaan wanneer twee stenen in het water worden geworpen. Op beide plekken ontstaat een rimpeling op het wateroppervlak. De rimpelingen van de uitwaaierende cirkels interfereren met elkaar waardoor een kringloop van doorgaande lijnen ontstaat. Dit is zo in het ontwerp verwerkt dat het water in kringen

door het landschap stroomt – een spectaculair beeld in al zijn eenvoud. De heldere en grootschalige vormen sluiten aan op de robuuste maten van de polder. De keuze voor eigentijdse landschapskunst past bij het gecultiveerde karakter van de Wieringermeerpolder.

Binnen het krachtige cirkelvormige beeld krijgen water, grasdijken en diverse (onderwater-) vegetaties een duidelijke plek. Door de variatie in richtingen en oriëntatie op de zon ontstaat een rijkdom aan habitats, planten, dieren, kleuren en structuren. Een nieuwe boszoom vormt een geleidelijke overgang tussen het bestaande Robbenoordbos en de lager gelegen rietlanden.

Schape die op de dijken grazen, blijven als strakke elementen in het landschap zichtbaar. Over deze dijken voert een openbaar graspad dat de Wieringerrandweg met het Robbenoordbos verbindt. Aan het pad staat een uitkijktoren van waaruit bezoekers een mooi zicht hebben over het gebied. Het torenontwerp is afgestemd op de cirkels van de VisKringloop: de ronde vorm loopt

langzaam op, zodat een hooggelegen uitkijkpunt ontstaat. De toren is zodanig gepositioneerd dat deze het beste zicht biedt op de VisKringloop en tevens een sterke eyecatcher vormt langs de Wieringerrandweg.

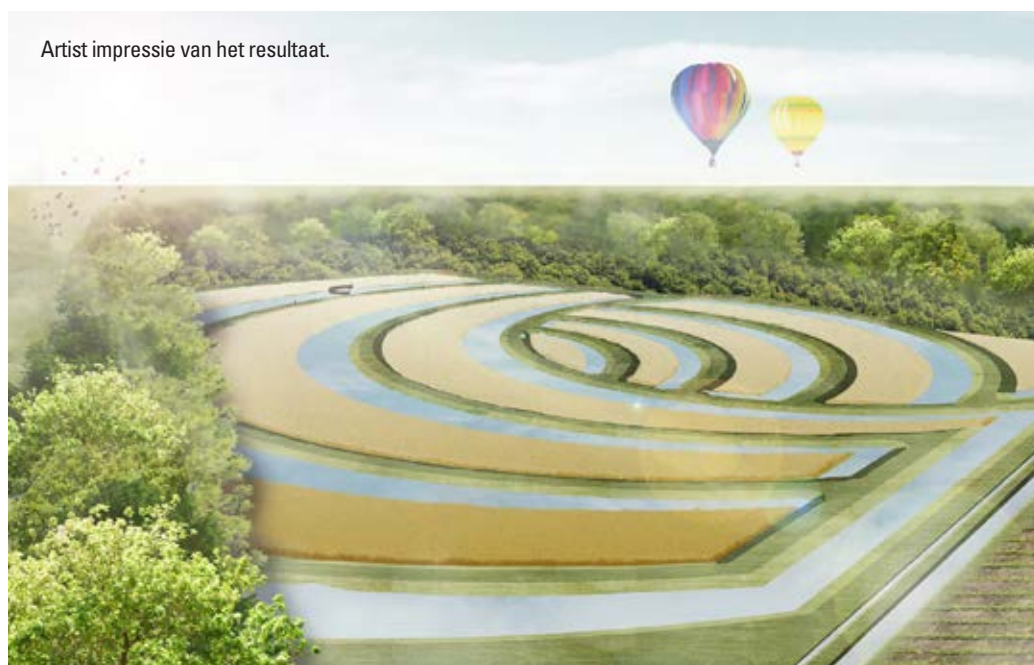
Watersysteem

Voor een zo lang mogelijke route – en daarmee een zo groot mogelijke nuttige oppervlakte – slingert het water zich via een cirkelvormige radiatorstructuur door het gebied. De structuur bestaat uit drie delen, elk met een eigen waterpeil en onderling verbonden door vistrappen. Zoet water wordt vanuit het Amstelmeerkanaal via een inlaat aangevoerd. Deze inlaat is voorzien van een vispassage die in twee richtingen is te passeren en daarmee het polderwater en het Amstelmeerkanaal verbindt. De verbinding naar de polder loopt langs de Hippolytushoeverweg en via een tweede visinlaat (die eveneens in twee richtingen te passeren is) naar de Den Oeversche vaart.

Zo ontstaat een waterkwaliteit die goede omstandigheden biedt voor

Artist impressie van het resultaat.

paaiplaatsen, leef- en opgroei-gebieden van de vissen én wordt het polderwater verbonden met het Amstelmeerkanaal en – in het verlengde daarvan – met het IJsselmeer en de Waddenzee.

Waterplanten

Het belangrijkste van de vissenpaaiplaats is vanzelfsprekend het water, dat als paaiplaats, leef- en opgroei-gebied voor vissen fungeert. Het waterdeel wordt zodanig aangelegd dat er een grote variatie is aan diepte, van plas-dras aan de randen tot circa een meter in het midden. Op een aantal locaties, waar de diepte 1,5 meter bedraagt, kunnen vissen en andere organismen in eventuele strenge vorstperiodes overleven. Waterplanten vestigen zich optimaal in waterdiepten tussen 20 en 60 centimeter, die in ruime mate aanwezig zijn. Het water in het gebied zal licht brak zijn, waardoor aan deze omstandigheden aangepaste soorten zoals schedefonteinkruid en aarvederkruid te verwachten zijn. Daarnaast worden onder water – op verschillende locaties en onder verschillende hoeken ten opzichte van de stroomrichting – speciale objecten zoals boomstronken en schanskorven aangebracht die het gebied nog aantrekkelijker maken als paaï- en schuilgelegenheid. Door het effect van de verschillende objecten te meten, wordt duidelijk wat de beste meerwaarde biedt voor vissen. Een goed ontwikkelde waterplantenvegetatie vormt een ideaal leefgebied voor veel vissoorten, waaronder driedoornige stekelbaars en zeelt. Zij zetten hun eitjes bij voorkeur af op of tussen de waterplanten, waar veel visvoedsel leeft in de vorm van

zoöplankton. Een dicht web van planten dient daarnaast als schuilplaats bij dreigend gevaar. Het water is niet alleen belangrijk voor vissen, maar ook voor vogels, zoogdieren en amfibieën. Verschillende vleermuissoorten jagen boven dit soort wateroppervlakken op insecten.

Riet en oeervegetatie

Ook riet- en oeervegetaties zijn belangrijk als paaï- en schuilplaats voor vissen. Vooral waterriet, waartussen zo'n 10 tot 20 centimeter water staat, is belangrijk. Het grootste deel van de rietoevers in het project zal uit waterriet bestaan. Grote rietoppervlakken werken bovendien als helofytenfilter en bevorderen daardoor de waterkwaliteit.

De oevers zullen niet alleen met riet begroeid zijn: er is ook ruimte voor veel andere helofyten, zoals ruwe bies, grote lisdodde, gele lis en liesgras.

In de drogere delen van de oevertzones, tegen de dijken aan, kunnen zich tussen het riet kruiden vestigen zoals watermunt en moerasrolklaver. In de brede helofytenvegetaties ontstaat broed- en schuilgelegenheid voor tal van rietvogels. De dwergmuis is het meest kenmerkende zoogdier voor dit milieu. Hij bouwt zijn buidelvormige nestje tussen de rietstengels.

Zoomvegetatie langs de bosrand

De ontwikkeling van een brede zoomvegetatie tussen de vissenpaaïplaats en het Robbenoordbos zorgt voor een ruimtelijke overgang tussen bos en open gebied maar is ook in ecologisch opzicht een belangrijke toevoeging. De zoom heeft niet alleen een functie voor een aantal soorten

die in de rietlanden of het bos voorkomen, maar biedt ook leefruimte aan planten en dieren die kenmerkend zijn voor de zoom zelf. De zoom is een brede geleidelijke overgang van het bos naar de rietlanden. Vanuit het bos zal spontane aanwas van bomen plaatsvinden, zoals zwarte els en schietwilg. Om het ontstaan van een struweelzone te stimuleren worden struiken als de grauwe wilg en Gelderse roos aangeplant. Dit is een dichte vegetatie met veel ondergroei van bijvoorbeeld bramen. In de laatste zone komt een natte strooiselruigte tot ontwikkeling met gele lis, smeewortel en valerian.

Realisatie

Na de start van de uitvoering begin dit jaar ontvouwen de vormen zich nu langzaam in het landschap. De heldere en grootschalige cirkels zorgen voor een sterk beeld, dat het contrast zoekt met de rechte lijnigheid van het poldergrid en tegelijkertijd aansluit bij de robuuste maten van de Wieringermeerpolder. Het past ook bij de bijzondere positie die het Robbenoordbos binnen de Wieringermeerpolder inneemt. Eind 2020 wordt het project opgeleverd. De realisatie van het project wordt in beeld gebracht door kunstenaar Pé Okx. Hiervoor wordt tijdens én na de realisatie met een drone regelmatig over het gebied gevlogen. In deze registratie wordt niet alleen het ontstaan van het gebied, maar ook – na oplevering – de dynamiek van het nieuwe landschap door de seizoenen heen zichtbaar gemaakt. De uiteindelijke film is ter plekke via internet voor de bezoekers van het gebied te bekijken. ■

